



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## **Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online**

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### **Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor**

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### **Ophavsret**

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### **Links**

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

# MAANEDSSKRIFT



Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland  
ved H. Neumann og Peter Kr. Iversen

## INDHOLD:

*Et Lysestøbebord*

*H. V. Gregersen: Toldsted I.*

*P. O. Andersen: Hvad gamle Gravstene fortæller.*

*Hans Thysen: Vodder Sogn 1649.*

Sønderjydsk Maanedsskrifts Ekspedition: Museumsinspektør H. Neumann, Aastrupvej, Haderslev.  
Arkivar Peter Kr. Iversens Adresse er: Landsarkivet, Aabenraa.

<p>Alle læser <b>Flensborg Avis</b> Bindeledet over Grænsen Storegade 24 . Tønder . Tlf. 267</p>	<p><b>B. P. Service-Station</b> Moderne Reparationsværksted Benzin . Olie . Gummi Aaben Dag og Nat Fr. Christiansen Torvet 4 . Tønder . Telf. 445</p>	<p>Aktieselskabet <b>Sæby Bank</b> SÆBY</p>
<p><b>Chr. Hansen</b> <i>Blikkenslager</i> Lillegade 5 . Tønder . Tlf. 166</p>	<p><b>Graasten</b> <b>Andelsslagteri</b></p>	<p>Det kgl. octr. alm. <b>Brandassurance- Compagni</b> Stiftet 1798</p> <p>— tegner alle Arter af Skades- forsikring</p> <p>Hovedkonto Højbroplads 10 København K Tlf. Cent. 447</p>
<p><b>Carl Tiedemann</b> A/S Træløst . Byggematerialer . Kul Tønder Øst . Telefon 56 og 57</p>	<p><i>Åskov Møbelsnedkeri</i> pr. Vejen. SØREN OLESEN</p>	
<p><b>Blenners</b> <b>Dampvaskeri</b> Østergade 37 . Tønder . Tlf. 398</p>	<p>Aktieselskabet <b>Handels- og Landbrugsbanken</b> Silkeborg Telf. 1024 (4 Linier)</p>	
<p><i>Radio</i> <b>Rasmussen</b> Østergade 9 TØNDER Tlf. 501</p>	<p><b>Sæby og Omegns</b> <b>Sparekasse</b> SÆBY</p>	<p><b>Troelsen &amp; Poulsen</b> <i>Bygnings- og Maskinsnedkeri</i> Strucksalle 57 . Tønder</p>
<p><b>Karsten Jørgensen</b> Vestergade 48 . Tønder <i>Baby- og Børneudstyr</i></p>		<p><b>B</b> <b>P</b> Service Station Reparationsværksted Vulkaniseringsanstalt Benzin - Olie - Gummi Aaben Dag og Nat Fr. Christensen Aabenraavej 1 . Sønderborg Tlf. 1495 y</p>
<p><b>Svend Kirchheiner</b> <i>aut. Installatør</i> Storegade 17 . Tønder . Tlf. 45</p>	<p>Hovedkontor: <b>Selskabets Ejendom</b> Vesterbro 18 . Aalborg</p>	<p><b>ASMUS HANSEN</b> Kolonial- og Kortevarer en gros Haderslev</p>

*Annonceekspedition:*

JERNBANEGADE 8 . TØNDER . TELEFON 2550

*Tegn Abonnement*

PAA SØNDERJYDSK MAANEDSSKRIFT  
AASLINGEVEJ . HADERSLEV

Ledig

Aktieselskabet  
**STRUER BANK**  
STRUER

**Sparekassen for Skagen og Omegn**

Telefon 57

Skagen

Aktieselskabet  
*Banken for Hobro  
og Omegn*

**Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn**

HOBRO — Telefon 13

Sønderjyllands Kreditforening  
Haderslev

**Sparekassen i Nykøbing paa Falster**

Langgade 5

Telefon 216

**Graasten Bank** <sup>A</sup>/<sub>S</sub>  
Kontortid 9—12 & 2—4  
Lørdag 9—1  
GRAASTEN

**Banken for Skanderborg og Omegn**

(SKANDERBORG BANK) A-S  
Kontortid 10—3 Telefon 516, 517 og 518  
Skanderborg

**Horsens Landbobank** <sup>A</sup>/<sub>S</sub>  
Kontortid 9<sup>1</sup>/<sub>2</sub>—12<sup>1</sup>/<sub>2</sub> og 2<sup>1</sup>/<sub>2</sub>—4<sup>1</sup>/<sub>2</sub>  
HORSENS

**Vestkysten**

*Syd- og Vestjyllands største Dagblad*

Aktieselskabet  
**Landbobanken i Skive**  
SALLING BANK  
Kontortid: 9—12 og 2—5  
Lørdag 9—2.  
Telefon 700 . Skive.

**Sorø Amtstidende**

Dagligt Gennemsnits-Oplag  
for 2. Halvaar 1947 if. Dansk  
Oplagsk. **20.352 Eksempl.**

Akциденstrykkeri, Lystryksanstalt, Clichéfabrik, Bogbinderi  
Hovedkontor: Slagelse. Telf. 2000.  
Hovedstadskontor: Telf. Palæ 4758.

**Den lollandske Landbo-  
stands Sparekasse**  
NAKSKOV Stiftet 1870  
Indskudskapital ca. 61,0 Mil  
Reserver ca. 3,8 Mill.  
Kontorer i: Maribo - Birkerød -  
Dannemarle - Stokkemarke.

Thisted  
Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

Thisted

International Turist-  
og Eksportkørsel  
**E. J. Lauritzen**  
Sønderport . Tønder . Tlf. 520

Aktieselskabet  
**Motorfabriken „Frederikshavn“**

Ledig

Ledig

**TØNDERHUS**  
Danskhedens nye Borg  
Knud Hauwig . Tlf. 622 . Tønder

Aktieselskabet  
**C. I. Christensens Papirhandel**  
ESBJERG

AKTIESELSKABET  
**SKARREHAGE MOLERVÆRK**  
Nykøbing Mors

AKTIESELSKABET  
**NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER**  
KØBENHAVN F.

Aktieselskabet  
**Tapetfabriken „FIONA“**  
FAABORG

Aktieselskabet  
*Dampmøllen Victoria*  
Odense

**Pindstrup Mosebrug**  
SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK  
Telefon Pindstrup { 13  
18

Skal man til og fra  
benytter man  
*Sønderjylland*  
**Sydfynske Jernbaner**

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab  
*Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.*  
Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

**Hans Jensens Eff.**  
Trikotagefabrik  
IKAST

**BRUUN & SØRENSEN A/S**  
Kgl. Hofleverandør  
grundlagt 1893  
INGENIØRFORRETNING  
Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet  
AARHUS  
Kannikegade 18  
Tlf. Nr. 4362 - 4363 - 4364  
KØBENHAVN  
Niels Ebbesenvej 20  
Tlf. C. 5036

**SønderjydsK  
Tæppefabrik**  
A. R. KJÆRBY A/S  
HØJER  
\*

**Carl M. Cohr's**  
Sølvvarefabriker  
Aktieselskab  
Fredericia

**Frøcontoret**  
(for undersøgt Markfrø)  
(Grundlagt 1887)  
KOLDING

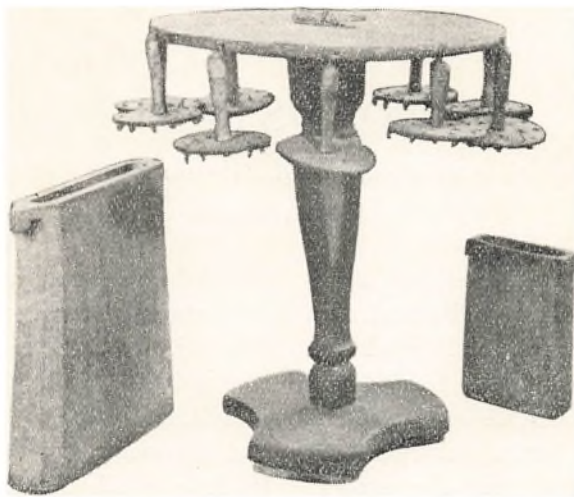
Leveringer under Statsfrøkon-  
trollens selvvirkende Kontrol  
Antager Frøavlere

**Aksel Michelsen**  
*Kul- og Trøelasthandel*  
Tønder Telefon 2530-2531

**Dyckjær & Christensen**  
Fiskeeksport  
Ringkøbing

**N. C. Kloster**  
Haderslev  
Telf. 2210 - 2211

**Th. Damberg**  
Cigar- & Tobaksfabriker A-S  
Nykøbing M.



## ET LYSESTØBEBORD

*Til Besværet med at sikre Selvforsyningen i Bondehjem og større Købstadshusholdninger hørte i svundne Tider ogsaa Støbningen af Lys. Dette gik for sig om Efteraaret, naar der var slagtet et Par Faar, muligvis ogsaa en Okse. Ovenstaaende Billede viser et Lysestøbebord fra Aabenraa Museum. Det er med 10 Bakker, hver med 15 Kroge til Vægerne, som var af Bomuldsgarn, enten løst snoet eller ogsaa flettet. Der kunde altsaa hver Gang støbes indtil 150 Lys ved dette Bord. Men Bakkerne kunde ogsaa være større, f. Eks. med Kroge til 22 Væger paa hver. Man kunde ogsaa nøjes med at hænge Vægerne paa en Pind og bruge en Stige i Stedet for Bordet. Ved Bordet gik Arbejdet for sig paa den Maade, at man tog en Bakke fra Bordet og dyppede Vægerne ned i den smeltede Talg, som var ophældt i en Træbeholder ved Siden af Bordet. Bakken blev hængt paa Plads igen, og Turen kom til den næste. Brodet drejede rundt om Stolpen i Midten, og naar den første Bakke var naaet tilbage til Støberen, der hele Tiden blev staaende ved Siden af Træbeholderen, blev Vægerne paa den første Bakke paany dyppet i Talgen. Saaledes blev man ved, indtil Lysene havde faaet den Tykkelse, man ønskede.*

*Talglys har været i Brug her til Lands siden Middelalderen. Det var en daarlig Belysning. Vægen paa Talglys brændte ikke bort, som Vægen paa Stearinlys, der begyndte at komme i Brug for omkring 100 Aar siden. Den maatte uafsladelig studses med en Saks.*

F.

# TOLDSTED

Af Hans Vald. Gregersen

## *I. Under Arnkielerne*

I Landsbyen Nybøl, Hjordkær Sogn, ligger lige op til Hærvejen Gaarden Toldsted. Som Navnet siger, har Hærvejens Rejsende her i tidligere Tider maattet gøre Holdt for at svare Told af de Varer, de førte med sig. I Toldregnskaberne herfra<sup>1)</sup> er opført alle mulige Varer. Sydfra kom der saaledes Kramvarer, Humle, Hør, Vin, Salt, Metaller, mens der til Gengæld sendtes Huder, Kød, Korn, Smør, Heste, Faar, Svin og andre Landbrugsvarer tilbage som Betalingsmiddel. Til disse Varer kom dog som den vigtigste Studene, som aarligt helt op til for knap 100 Aar siden i Tusindvis blev drevet mod Syd for at afsættes paa de store aarlige Markeder i Byer som Husum, Itzehoe, Wedel og Hamburg. Studene var fra ca. 1400-Tallet til Midten af 1600-Tallet Danmarks vigtigste Eksportartikel, og helt op til Omlægningen af det danske Landbrug i forrige Aarhundrede spillede Studehandel en meget væsentlig Rolle i danske og da navnlig jysk Erhvervsliv. De fleste Stude eksporteredes ad Landevejene i store Flokke. Allervigtigst af disse var Hærvejen, der derfor med god Grund af Eftertiden er blevet kaldt Oksevejen.

Toldsted nævnes første Gang i Aaret 1487, da Kong Hans opholdt sig her<sup>2)</sup>, og er sandsynligvis grundlagt i Slutningen af 1400-Tallet. Den vigtige sydøstgaaende Vej fra Ribe udmundede nemlig ved Nybøl i Hærvejen og har vel givet Stødet til, at Toldsted blev anlagt netop her. Johs. Meiers Kort

over Aabenraa Amt fra Midten af 1600-Tallet<sup>3)</sup> viser tydeligt Forløbet af den gamle Ribervej, der fra Ribe kom ind i Aabenraa Amt ved Hellevad for derefter at forene sig med Hærvejen umiddelbart Nord for Toldsted. En meget stor Del af Studedrifterne fra Ribe og alle Stude fra Kolding — alt saa den overvejende Del af Danmarks Studeeksport — har saaledes maattet passere Toldsted. Marknavne som Ribertoft, Ribervang og Skanderborgager<sup>4)</sup> minder endnu om disse Transporter Nord fra.

Blandt Toldopkrævningsstederne mellem Kongeaaen og Gottorp indtog Toldsted en Særstilling, idet der her ikke alene som saa mange andre Steder i Slesvig opkrævedes en Passagetold, men ogsaa den saakaldte »store Told«, Studetolden<sup>5)</sup>. Toldsted var efter Hertugdømmets Deling i 1544 ved Siden af Gottorp det mest indbringende Toldopkrævningssted i det lille gottorpske Statsomraade.

Hvert Aar i Tiden forud for de store Markeder i Sydslesvig og Holsten har der været livlig Trafik forbi Toldsted, og Kroen har været overfyldt med Tilrejsende. Hugo Matthiessen har i sin mesterligt skrevne Bog »Hærvejen« benyttet, hvad de trykte Kilder fortæller om Stedet. I disse er Toldsted som oftest blot nævnt som Dateringssted i Breve eller som Bedested i Rejseregnskaber. Dronning Christine var her i 1504. Christian II. havde i 1523 tænkt sig Toldsted som Mødested ved en eventuel Forhandling mellem

ham og Farbroderen. Christian III. daterede i 1536 et Brev i Toldsted, og i 1730 et Par Maaneder før sin Død spiste Frederik IV. til Middag her. I den gottorpske Tid fra 1544 til 1713 logerede de danske Konger dog i det nærliggende Bolderslev, der udgjorde en kongelig Enklave midt i det hertugelige Omraade. »Uden alene for Konger og store Herrer, men for Alfarvejens brogede Sværm af Fremmede, Købmænd og Soldater, Bissekræmmere, Oksedrivere og Landstrygere, aabnede Toldsted Kro sine gæstmilde Stuer«, fortsætter Hugo Matthiessen sin Skildring af Rejsen langs Hærvejen.

Den betydningsfulde Stilling som Tolder i Toldsted gik i over 200 Aar i Arv inden for Slægten Arnkiel. Den sidste Tolder i Slægten, Christoffer Arnkiel, fortæller dette i et Brev fra ca. 1689<sup>6</sup>). Hans Forfædre har først tjent Kong Hans, fortsætter han, derefter Christian II., Frederik I. og Christian III. Først ved den anden Landsdeling i 1544 kom Toldsted med det øvrige Aabenraa Amt under gottorpsk Styre, mens Haderslev Amt blev kongeligt. Hvor Arnkielene stammer fra, vides ikke. En Forbindelse med Stednavnet Arnkiel paa Als kan ikke udelukkes, selv om dette Stednavn først forefindes skriftligt efter 1600<sup>7</sup>). I den ældste Kirkebog fra Hjordkær Sogn har Præsten næsten hver Gang, naar Navnet Arnkiel forekommer, tegnet et Fuglelaar og en Fugleklo, aabenbart Slægtens Mærke, der muligvis er inspireret af en folkeetymologisk Tydning af Navnet (Arn=Ørn, Kiel=Fjer). Bemærkelsesværdigt er det imidlertid, at Adelslægten Urne, der uddøde i 1903 fører nøjagtigt samme Vaaben<sup>8</sup>).

Fra Middelalderen kendes nemlig ogsaa en Stormandsslægt Urne, der har haft hjemmehørende i Bjolderup Sogn. En Runeligsten over et Medlem af denne Slægt og Meddelelser i Løgumbogen, en Samling Aktsstykker vedrørende Løgum Kloster, er de sidste Vidnesbyrd herom. Selv om det nu ikke mere lader sig gøre at bevise en Sammenhæng mellem

de to Slægter af samme Navn og en Forbindelse mellem Præstens Tegninger i Hjordkær Kirkebog og Adelsvaabnet, aabnes der jo alligevel et interessant Perspektiv.



*Arnkielernes Slægtsmærke i Hjordkær Kirkebog (forstørret)*

De første Arnkieler paa Toldsted kender vi ikke noget til. Vi ved dog, at de har oplevet en Del af de urolige Begivenheder, der i saa rigt Maal blev deres Efterkommere beskaaret. I 1522 beretter en Herold til Christian II., at Toldsted brændte, mens han opholdt sig dær. Branden var saa voldsom, at han med Nød og næppe bjergede Livet og maatte prisgive hele sin Bagage<sup>9</sup>). Aaret efter drog Kongens Farbroder Frederik I. med sine Tropper forbi Toldsted for at lade sig hylde paa Viborg Landsting. Resten af 1500-Tallet var dog en overvejende fredelig Tid. I de ældste Aabenraa Amtsregnskaber fra 1535<sup>10</sup>) nævnes som Tolder Asmus tor Tolneste, i 1539 Asmus Kukulhan, der vel begge er identisk med den Asmus Arnkiel, der omtales i Amtsregnskaberne fra 1563. Kukulhan er rimeligvis en Navnedannelse, der er fremkaldt af Slægtens Vaaben. Asmus Arnkiel var død i 1575, da Sønnen Christoffer udnævnes som Tolder, et



Hverv han beholdt til sin Død i 1616 (begr. 19. 4., 81 Aar gl.). En Maanedes Tid senere (1616, 27. 5.) henrettedes i Aabenraa hans Søn Jacob, fordi han havde myrdet en af Byens Natvægtere<sup>11</sup>). Hermed afsluttedes en Række Aar fra ca. 1610, i hvilke Christoffer Arnkiels Sønner Asmus (døbt 15. 9. 1583), Hartvig (døbt 13. 4. 1589, senere Gaardmand i Sdr. Ønlev) og Jacob (døbt 23. 3. 1592) ved deres voldsomme Adfærd formelig havde terroriseret Beboerne i det lille Aabenraa. Christoffersønnerne figurerer derfor meget hyppigt i Bøderegistrene fra disse Aar.

Christoffer Arnkiels Enke, Anna (f. 1565, begr. 30. 11. 1645) varetog efter Mandens Død det ledige Embede indtil 1621, da Sønnen Jørgen (døbt 18. 12. 1597) var gammel nok til at kunne overtage Bestillingen. Jørgen Arnkiel karakteriseres ligesom sine Brødre nemt ved at fremdrage et Par Forhold fra hans Liv. I 1624, samme Aar han blev gift med Voldborg Troelsdatter (f. 1600, død 16. 2. 1674), maatte han betale Bøde for for anden Gang at have besvangret Anna Lorenzdatter. I 1630 betalte han 1 Daler, fordi han havde slaæet en vis Peter Eschelsen. Hans yngre Broder Frederik (døbt 29. 5. 1603) havde i 1623 betalt en lignende Bøde for at have saaret Byfogeden i Aabenraa, Claus van Arup<sup>12</sup>). De politiske Begivenheder med Christian IV.s Deltagelse i Trediveaarskrigen gjorde Livet endnu mere broget for Jørgen Arnkiel. I 1627 afbrændte saaledes de kongelige Ryttere paa deres Tilbagetog hele Toldsted<sup>13</sup>). Skaderne takseredes senere til 4500 Mark<sup>14</sup>), og Jørgen Arnkiel maatte ifølge Amtsskriver Peter Moritzen<sup>13</sup>) fortrække fra Hus og Hjem med Kone og Børn, »weile an der Heer-Strassen, da er gewohnet, Niemand bleiben kan.« Transe Tider har fulgt i Krigens Spor. I 1631 nævnes det, at Jørgen Arnkiel faar sine Skatter eftergivet paa Grund af hans store Uformuenhed<sup>15</sup>). Efter hvad Ove Juel fortæller i sin Dagbog<sup>16</sup>) har Toldsteds Bygninger endnu i 1639 ikke synet særlig me-

get. Aarene herefter bragte endnu mere Uro, først Torstenssonskrigen fra 1643—45, derefter Svenskekongen Karl Gustavs Indfald i 1657 fulgt af vore brandenburgske og polske Hjælpetropper, der først forlod Landet i 1660 efter at have hærget saa voldsomt i Egnene langs Hærvejen, at den Øster Løgum Præst i sin Kirkebog følte sig foranlediget til at udbryde: »Herre, fri os fra det Onde!«

Disse sidste voldsomme Begivenheder blev Jørgen Arnkiel dog forskaanet for, idet han døde i 1653 (begr. 9. 12.) og samme Aar efterfulgtes som Tolder af Sønnen Christoffer<sup>17</sup>). En Broder til sidstnævnte var den kendte Aabenraa Provst Trogillus Arnkiel (døbt 28. 4. 1639, begr. 13. 9. 1712), hvem A. D. Jørgensen mente at kunne kalde »Førstegrøden af Kieler Universitetets fordærlige Virksomhed over for Sønderjyllands Danskhed«<sup>18</sup>). Uden at tage Stilling til denne Udtalelse kan man vist roligt fremhæve Aabenraa Provstens stridslystne Natur, der Gang paa Gang bragte ham i Konflikt med sine Samtidige.

Christoffer Arnkiel var Tolder helt til 1694. Efter Krigsaarene 1657—60 oplevede han to Gange, at den danske Konge, Christian V., satte sig i Besiddelse af de gottorpske Landsdele, saaledes 1676—79 og 1684—89. I 1684 nævnes det, at de kongelige Kommissærer bemægtigede sig Tolden<sup>19</sup>), og muligvis har han derfor i disse Aar været sat fra Bestillingen. Werner Klauman og Hoffurér Biegell skal i disse Aar have betjent Værtshuset og Vejtolden ved Toldsted<sup>20</sup>). Arnkielernes udprægede gottorpske Sindelag har vel været medvirkende hertil. Christoffer Arnkiel døde 9. 2. 1694, og da der samtidig konstateredes omfattende Toldsvig<sup>21</sup>), var det Slut med Arnkielernes 200-aarige Æra som Toldere paa Toldsted. Som det foregaaende vil vise, ved de efterladte Papirer ikke meget godt at fortælle om denne Slægt. Mord og Hor, Strid og Kiv pletter Arnkielernes Eftermæle.

(fortsættes).

## HENVISNINGER:

- 1) Toldregnskaberne fra Toldsted, der er bevaret fra spredte Aar i 1600-Tallet helt op til 1708, findes i Aabenraa Amtsregnskab (R A). De danner Hovedkilden til min Afhandling i Jydske Samlinger 1948 »Studødriften forbi Toldsted i 1600-Tallet«. Fra Slutningen af 1700-Tallet findes i Aabenraa Amtsarkiv (L A) en Del Toldregnskaber fra Toldsted; disse er hidtil ikke blevet udnyttet.
- 2) Danske Magasin 4. Rk. I. 181 — Sønderjydske Stednavne IV. 281 har Aaret 1495 efter en Udgiftspost i Sejdelin: Diplomatarium Flensborgense II. 927.
- 3) Johs Mejers Kort over det danske Rige III. Aabenraa Amt, udg. af Geodætisk Institut.
- 4) Sønderjydske Stednavne IV. 291,303; Johs. Mejers Kort.
- 5) R A. Aabenraa Amtsregnskaber 1581 ff.
- 6) R A. Rtk. ty. Afd. Indkomne Breve fra Toldembedsmænd i Slesvig. 1680 — 1745. Kendes kun i udateret Afskrift, men et originalt Brev med omtrent samme Indhold er dateret Januar 1689.
- 7) Sønderjydske Stednavne V. 236, 242-243.
- 8) Pastor emer. E. Juhler, Løjtkloster, har gjort mig opmærksom paa dette Forhold. — Danmarks Adels Aarbog 1904 har Urneslægtens Vaaben.
- 9) Sejdelin: Dipl. Flensbg. II 153.
- 10) Venligst meddelt af Landsarkivar Joh. Hvidtfeldt, Viborg som beredvilligt har stillet sit indsamlede Materiale om Toldsted til min Raadighed.
- 11) L A. Michelsens Samlinger. Efter Tingbogen 1616.
- 12) R A. Aabenraa Amtsregnskab. Bøderegistrene fra de paagældende Aar.
- 13) R A. Aabenraa Amtsregnskab 1627.
- 14) R A. Gottorpsk Arkiv, afl. Kiel (medd. Hvidtfeldt).
- 15) R A. Aabenraa Amtsregnskab 1631 (medd. Hvidtfeldt).
- 16) Historisk Tidsskrift 3. Rk. III. 490 - 491.
- 17) Antagelig født i 1626, da der ved dette Aar er en Lakune i Kirkebogen (medd. Juhler og Hvidtfeldt).
- 18) C. F. Bricka: Dansk biografisk Lexikon I., 340. Villh. la Cour har i den store, nye Udgave af dette Værk givet en mere objektiv Vurdering af Trogillus Arnkiel.
- 19) R A. Aabenraa Amtsregister 1684.
- 20) Prot. der Reunion (medd. Hvidtfeldt).
- 21) R A. Aabenraa Amtsregnskab. 1694-95. Uorden med betroede Pengemidler forekom dog ikke sjældent hos Datidens Embedsmænd.

# Hvad gamle Gravsten fortæller

## Blade af Astrupslægtens Historie

Af P. O. Andersen

Der er saa mange Veje at gaa for dem, som gerne vil forsøge at faa kastet lidt Lys over den henfarne Slægts Færden, men ofte bliver det kun til Brudstykker, der findes snart her, snart dér, som det har sin Vanskelighed at faa sammenføjet. Det gælder derfor om at tage alle Brudstykkerne med, maaske kan de synes smaa og betydningsløse, men føjet ind paa den rette Plads i Kæden, kan de maaske faa den til at danne et sammenhængende Hele.

Den almindeligste Vej at gaa for at faa Rede paa sine Forfædre, er vel nok gennem Kirkebøgerne, men den kan meget let og hurtig blive afbrudt, hvis disse ikke mere findes for det paagældende Sogn; der er jo saa mange Kirkebøger, der er gaaet op i Luer, og selv om Slægtens Medlemmer maaske før et saadant Tidspunkt har været bosat i et andet Sogn, hvor de godt kunde føres længere tilbage, kan det maaske volde stort Besvær at finde Sognet. Der findes dog noget, som ikke har været udsat for at hærges af Ilden, og hvis Oprindelse ofte ligger længere tilbage end Kirkebøgernes, som ogsaa kan give Oplysninger, det er de gamle Gravsten. Eksempelvis kan nævnes, at her i Brøns Sogn har Kirkebøgerne eksisteret siden 1663, et forholdsvist tidligt Tidspunkt, men der findes Gravsten fra Tiden 1553—1661. Om nogle af dem skal der fortælles lidt i det følgende:

For nogle Aar siden (vistnok i 1940) fremkom der en lille Artikel i Flensborg

Avis, skrevet af Førstelærer Lodbjerg i Brøns, hvori han gjorde opmærksom paa, at der ved Brøns Aas Udløb gennem Havdiget fandtes paa Slusens vestlige Side i Glaciet nedstøbt flere hele Gravsten og en Del Brudstykker. De tre bedst bevarede var forsynede med følgende Indskrifter:

Heir leger begraven  
salige Kerstin Pers,  
som boede i Astrop  
Anno 1553

Paa den anden stod følgende:

Heir leger begraven  
salige Niels Persen,  
som boede i Astrop Anno  
1579

Og paa den tredie:

Her leger beg....  
salige Engebo....  
Nielskun, som....  
Astrop Anno....

I denne Sten manglede der et Stykke, saa Aarstallet kunde desværre ikke fastslaaes.

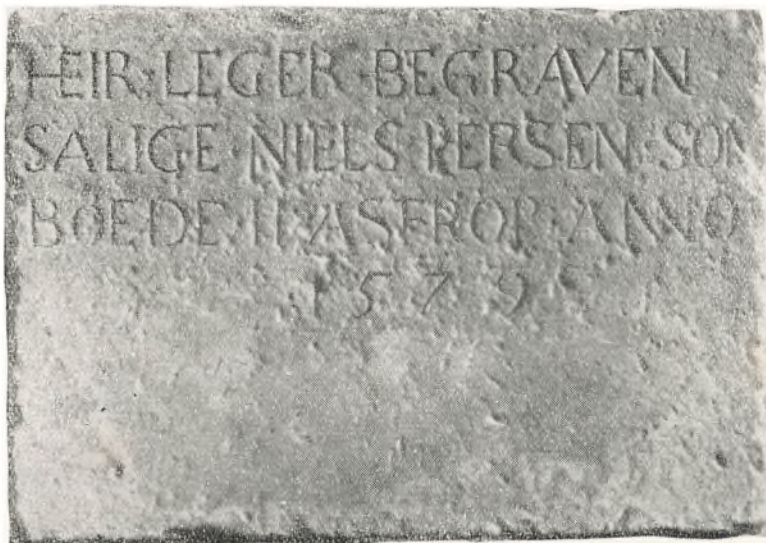
De to sidste Navne var mig ret bekendt, de fandtes nemlig optegnede i den meget interessante og udførlige Slægtsbog om Slægten Astrup fra Astrupgaard, min Moders Fødegaard, beliggende i Astrup By, Brøns Sogn. Om Slægtsbogens Fremkomst først et Par Ord.

I Aaret 1707 drog et Medlem af Slægten Astrup til Norge, hvor han blev Foged paa

Søndmøre, men desuden blev han Stamfader til en udbredt og anset Slægt i Norge. For godt 40 Aar siden satte Medlemmerne af denne Slægt sig i Bevægelse for at skaffe Oplysninger om Slægtens Herkomst, og det lykkedes saa godt, at det nu, som der staar i et Forord til Bogen, er lykkedes med fuldkommen Sikkerhed at føre Slægten tilbage til den 1470 første Gang forekommende

var slidt bort. En saa ensrettet Færdsel kunde kun foregaa inde i Kirken, enten langs Kirkegulvet eller maaske i Gaardens Stolestade. Det var sikkert, at Stenene havde dækket en Familiebegravelse inde i Kirken.

Nu har det jo ikke været helt almindeligt, at Bønderslægter havde Familiebegravelse inde i Kirken, og med Sikkerhed vides det kun at have været Tilfældet for Astrups



Troels Winter i Astrup, hvis Forældre ifølge retsdyldigt Vidnesbyrd før Aaret 1400 har ejet Familiens gamle Stamsæde Astrupgaard, Brøns Sogn.

Men tilbage til de tre Gravsten ved Brøns Sluse.

Ved en nærmere Undersøgelse kunde det konstateres, at der var et vist Fællesskab mellem dem. Materialet var det samme, en Slags finkornet Sandsten, Størrelsen ogsaa den samme, bortset fra det manglende Brudstykke, Bogstavernes Form, Indskriftens Form, Stavemaade, alt tydede paa, at de havde dækket samme Begravelsesplads. Dette fremgik ogsaa af den Maade, hvorpaa de var slidt, de havde sikkert ligget Side om Side og kun været udsat for Slid paa de nederste Halvdele, hvor Indskriften næsten

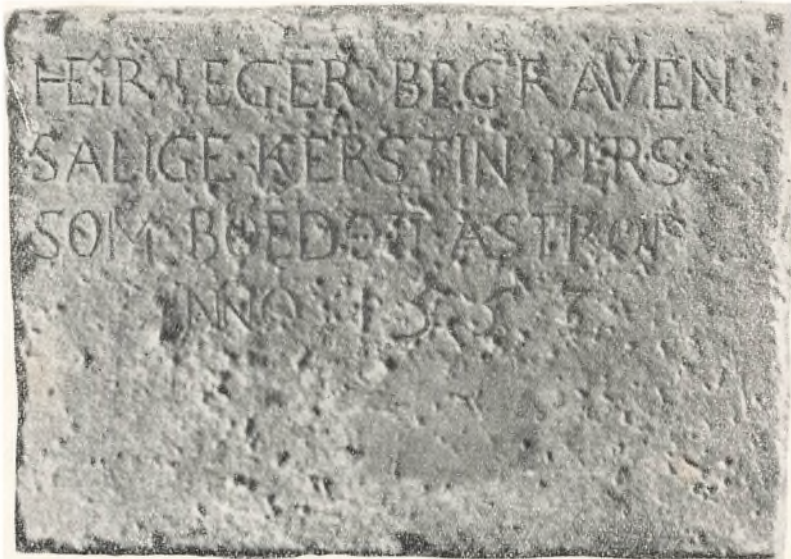
Vedkommende med den meget ansete Slægt paa Astrupgaard. Denne Gaard, hvoraf Peter Obelings og Martin Bjerrums Gaarde nu kun er Bestanddele, havde i sin Tid en Størrelse paa 4—5 almindelige Bøndergaarde tilsammen. Om en af Astrupgaards Ejere, Fedder Pedersen Beyer, berettes i Brøns Kirkes Regnskabsbog, at han Aar 1676 fik Lov til at aabne den Grav i Brøns Kirke, i hvilken hans Forfædre ligger begravede og deri lade nedlægge sit Barns Lig mod at betale 3 Rdl. til Kirken. Samtidig fik han og hans Arvinger Tilladelse til at benytte Begravelsen.

Her paa Astrupgaard boede fra ca. 1475-1560 den rige og myndige Herredsfoged Peder Troelsen. Navnet paa hans Hustru har ifølge Slægtsbogen ikke kunnet faas oplyst,

men nu kan de fundne Gravsten komme os til Hjælp. Peder Troelsens Ægtefælle har sikkert været Kerstin Pers, alt taler derfor, Familiebegravelsen i Kirken, Samhörigheden og Ensartetheden i de tre Gravsten, Tilnavnet Pers, Aarstallet for hendes Død 7 Aar før hendes Mand, der var langt oppe i Firserne, da han døde; der er intet, der gør det usandsynligt.

paa Havdiget, kan tænkes sket paa følgende Maade:

Da Gulvet i Kirken i sin Tid blev fornyet, i Stolestaderne blev der lagt Bræddegulv, i Gangen Fliser, blev Gravstenene, efter hvad der berettes, anbragt paa Familiens Gravsted paa Kirkegaarden. Saaledes skete formodentlig ogsaa med de omhandlede. Efterhaanden er Pladsen her bleven optaget



Efter dette var det ikke uden Interesse for mig, om Gravstenene blev fjernede fra Glaciet og anbragt paa et mere fredet Sted, især da det snart viste sig, at pietetsløse Personer begyndte at skamfere Stenene med klodsede Tal og Bogstaver. En Henvendelse til en Entreprenør førte ikke til noget, hvorfor undertegnede, efter at have modtaget Tilladelse dertil af Digelagets Formand, fik dem taget ud af Glaciet og dette udbedret igen. Gravstenene blev nu rensede og Vandalismen udslettet og derefter med Menighedsraadets Billigelse anbragt indenfor Kirkegaardsdiget. Pladsen er ikke ideel, men de staar dog paa et fredlyst Sted.

Hvordan det er gaaet til, at Gravstenene har faaet den mærkelige Plads i Glaciet

af andre Sten, og de gamle har ikke haft større Interesse, men er lagt uden for Kirkegaarden. For nogle Aar siden blev Kirkegaarden udvidet og et Stendige derfor flyttet. Affaldet og de overskydende Sten fra det nye Dige blev liggende i en større Bunke uden for Diget, og af dette Affald blev der brugt en hel Del til Lægning af Glaciet, og ved samme Lejlighed er Gravstenene nok gaaet med.

Det er fristende at give en lille Beretning af, hvad der kan oplyses om de paa Gravstenene nævnte Personer, saa meget mere, som det viser, at selv om det er ret almindelige Mennesker, der har levet for henved 400 Aar siden, kan der ofte fremskaffes meget værdifulde Oplysninger om dem, naar

den Sagkyndige faar det som Opgave. Bogen om Slægten Astrup er udarbejdet af Louis Bobé og F. C. Sommer.

Slægten er nu uddød paa Astrupgaard og har været det i næsten 150 Aar. Den sidste Ætling, Mette Marie Luffe, blev 1790 gift med Benned Lauridsen Warming, der saa sammen med hende overtog Gaarden. De fik kun et Barn, en Datter, som døde kort efter Fødslen, og 1801 døde Moderen, som den fjortende i Rækken af den gamle Slægt paa Astrupgaard. Aaret efter giftede B. L. Warming sig igen, det var med Mette Marie Pedersdatter fra Borre By, Aal Sogn ved Varde. Fra dette Ægteskab nedstammer Meddeleeren af dette.

Kerstin Pers var altsaa gift med Herredsfoged Peder Troelsen, en Søn af Herredsfoged Troels Winter paa Astrupgaard. Peder Troelsen var en overordentlig energisk Person, og det ses af gamle Aktstykker, at han har forøget Ejendommen ganske betydeligt ved Erhvervelse af Jord i Gesing, paa Misthusum Enge, i Astrup og Søndernæs samt en Ejendom i Wraa, i Nærheden af Birkelev. Af en Skatteliste fra 1542 ses, at han var den rigeste Mand i Tørning Lehn. Han har maaske ikke været videre medgørlig, og Posten som Herredsfoged, som han forresten overtog efter Broderen Svend Troelsen paa Ulleruplund, der havde faaet den efter deres Fader, maatte han efter 25 Aars Forløb afgive til Mikkel Pedersen Holm i Havervad.

Med ham laa han i mange Aar i bitter Strid, selv efter at et Forlig, som var blevet indgaaet 1538, var blevet stadfæstet af Hertug Hans 8 Aar senere. Ja, selv i næste Generation fortsattes Striden, idet Mikkel Holms Søn og Efterfølger, Niels Mikkelsen, i 1578 faar Peder Troelsens Søn, Niels Pedersen, idømt Lovens strengeste Straf for ikke at have holdt sig Forliget efterretteligt og brugt Skældsord mod Herredsfogdens Fader.

Peder Troelsen maa være afgaaet ved Dø-

den i første Halvdel af Aaret 1561, over 80 Aar gammel.

Om hans Hustru Kerstin vides intet, uden hvad en af Slægtens Efterkommere kan berette af Overleveringer.

Det er Niels Nielsen Astrup, Præst i Røager, født 1642 paa Astrupgaard, der har nedskrevet, hvad han har faaet at vide om sine Forældre. Efter dette skulde Kerstin Pers være en Datter af Præsten i Brøns. Det lyder vel noget usandsynligt, da hun maa være født adskillige Aar før Reformationens Indførelse, og de katolske Præster jo levede i ugift Stand. Alligevel fandtes vel ikke saa sjældent Børn i de katolske Præstehjem, hvad ogsaa Pastor Carsten Petersen omtaler i sin Beretning om de slesvigske Præstegaarde.

Kerstin Pers døde 1557, fire Aar før Ægtefællen.

Om Peder Troelsen og Kerstin Pers Børn kunde der være meget at fortælle, særlig Sønnerne Hans og Niels Pedersen sørgede for, at deres Tilværelse ikke skulde gaa spørløst i Glemmebogen, men blev nedfældet i adskillige Aktstykker.

Hans Pedersen, der nok var den ældste Søn, blev af Faderen hjulpet til at faa den store Gaard Ulleruplund i Skærbæk Sogn i Fæste efter sin Farbroder Svend Troelsen. Her kommer han snart i Strid med Bymændene i Ullerup om begge Parters Jorder, hvorfor Hertug Hans paalægger Amtmand Sievert Rantzau at faa dem forligte. Hvor Skylden har ligget, vides ikke, men absolut sikkert er det, at Brødrene Hans og Niels var ualmindelig stridige, noget som den Tid maaske nok har ført med sig. Nogen Tid i Forvejen blev Hans anklaget for Drabet paa en Mand ved Navn Troels Nielsen. Det var vel nok sket i Nødværge, men Fru Justitias Vægtskaal vippede vistnok ikke altid saa villig, som ønskeligt, og Niels Pedersen maatte nu vise sit Brodersind. Han rejste da ogsaa til København og opnaaede hos Kong Chr. III sikkert Lejde for Broderen

indtil Kongens personlige Tilstedekomst og tre Uger derud over. Dommen har nok været Hans Pedersen gunstig, og senere ses han at have været godt anskreven hos Hertugen, idet denne i et Brev til ham, hvori han omtales som »vor kære tro«, tilsiges ham Fortrinsret til Fæstet for ham og hans Arvinger. Denne Gunstbevisning gives ham »i Henseende til de mange og tro Tjenester, som han alt har ydet og i Fremtiden vil kunne yde«.

Efter Faderens Død kommer han i Strid med Broderen om Gaarden og Godset i Astrup, som han mener sig som ældste Søn berettiget til, men de indgaar dog et Forlig, saa Niels overtager Astrupgaard.

Mere vanskeligt var det at faa et Forlig i Stand med Svogeren Frands Madsen i Ribe og dennes Børn. Der føres Proces i mange Aar, og først efter et halvt Hundrede Aars Forløb, længe efter at begge Svogrene var døde, taber Frands Madsens Arvinger Processen.

Denne Proces, som han desværre ikke selv fik nogen Glæde af, var vel snart den eneste, der faldt ud til hans Fordel. Ellers havde han adskillige Retssager om ufyldtgørende Adkomstdokumenter paa forskellige Eng- og Jordstykker.

Saaledes havde hans Farfader Troels Winter skænket et Jordstykke til Vor Frue Kirke i Ribe, for at der skulde holdes en ugentlig Messe for ham; han maatte dog selv bruge Jorden mod en aarlig Afgift paa 16 Skæpper Byg. Efter Reformationens Indførelse bortfaldt Messen. Det var i Peder Troelsens Tid, og denne indvilgede i at betale en Mark dansk aarlig til Kirken. Gavebrevet fik han ikke udleveret, da Doms-herrerne paastod, at det var bortkommet. I Niels Pedersens Tid kom Gavebrevet igen for Dagens Lys, og Domkapitlet gjorde igen Fordring paa de 16 Skæpper Byg, og i Henhold til det gamle Gavebrev dømte Herredsfogden ham til at betale.

Samme Aar føres der Proces om Brøns

Eng, som Niels Pedersen hævder var Selveje, medens Herredsfogden gjorde gælden-de, at det var Fæstegods. Niels Pedersen faar Paalæg om at fremskaffe et Brev, som kunde give Oplysninger om Sagen, et Brev, som i sin Tid var udstedt af salig Hans Ahlefeldt. Han kunde ikke bringe Brevet tilveje, og Dommen gaar ham imod; der bemærkes endog, at Brevet er »unterschlagen«.

Mellem Niels Pedersen og Herredsfogden har dette naturligvis ikke bedret Forholdet, som jo ogsaa var meget daarligt i deres Faders Tid, og Niels sender et temmelig ynkeligt Klageskrift til Hertugen over Herredsfogden Niels Mikkelsen. I Klageskriftet kalder han sig en stakkels gammel Mand, der bliver forfulgt af Herredsfogden og hans Tilhængere, som af pure Misundelse bagtaler ham hos Hertugen for at berøve ham hans Ejendom. Hvis Hertugen afviser ham, maa han hellere opgive det hele og gaa fra Hus og Næring og lade enhver tilrane sig af hans Ejendom, hvad han lyster. At denne Klage ogsaa blev resultatløs for ham ses af, at hans Arvinger Aaret efter bønfaller Hertugen om at maatte beholde den Eng, som Herredsfogden havde fradømt deres Fader og tilkendt Hertugen.

I en anden Retssag om Afgiften af et Sted, som Anders Engel beboede, og som Niels Pedersen paastod tilhørte ham, kom han ogsaa tilkort. Den 8. Marts 1578 stadfæster Hertugen det af 12 Mand med Ed bekræftede Vidnesbyrd, at Anders Engel aldrig havde svaret Afgift til Niels Pedersen. Amtsregnskabet udviser da ogsaa, at der aarligt har været betalt 8 Skilling lybsk af dette Sted til Hertugen.

Saa har Niels Pedersen opgivet Ævret og taget Afsked med denne Jammerdal, og Aaret efter kunde der lægges en Sten paa hans Grav med Indskriften: »Heir leger begravnen salige Niels Persen, som boede i Astrop Anno 1579«.

Ifølge Familieoptegnelserne ægtede han i Toftum, Emmersbøl Sogn, Viding Herred

(det frisiske) Jomfru Engeborg, som overlevede ham i nogle Aar. Hendes Dødsaar kan ikke fastslaas med Bestemthed, men hun var i hvert Fald død inden 28. August 1592, da Sønnen Anders Nielsen faar et Thingsvidne angaaende Arven efter hans Forældre. Som det vel dengang var Sædvane, kom Kvindernes Navne sjældent for

i Datidens Akter, og der er kun et Tilfælde, en Herredsdom fra 15. Juni 1608, hvor »ved Døden afgangen Nils Pedersen og Ingeborg Nils kone« nævnes. Ellers har vi nu kun den sparsomme Beretning paa Gravstenen fra Brøns Sluse: »Heir leger begr.... salige Engebo.. Nils kun som.. Astrop Anno..«

---

## VODDER SOGN 1649

Af Hans Thysen

I den sidste Del af Kong Christian den Fjerdes Regeringstid blev Forholdet til Sverrig stadig mere spændt paa Grund af Toldstridigheder i Øresund. Christian d. 4. gjorde — som Herre over Sundet — Tolden meget generende for Svenskerne, og da de tilsidst ikke vilde finde sig i det, vedtog de Krig mod Danmark 1643. Torstensson rykkede hurtigt op i Jylland, og da næsten ingen danske Tropper var ved Grænsen paa det Tidspunkt, mødte han ringe Modstand der. For Danmark gik det daarligt, idet vi maatte afstaa store Omraader til Sverrig i 1645 ved Freden i Brømsebro.

Disse historiske Bemærkninger danner Baggrunden for nogle Oplysninger i den efterfølgende Præsteindberetning, hvor Sognepræsten beretter om, hvilke Følger denne Krig havde for Befolkningen. Torstensson drog op gennem Sønderjylland og laa en Tid ved Haderslev, saa Sognene heromkring var ret i Brændpunktet. Med nogle faa Bemærkninger giver Præsten et Indtryk af, hvor stor en Katastrophe det har været for Befolkningen her, og da hans Beretning er det ældste Kildeskrift blandt Indberetninger fra dette Sogn, maa den anføres i sin Helhed.

(Uddrag af: Prouste Bog udi Huidding Herret Anno 1649).

### WODDER

*Præstegaards Aufpling, samt visse og uvisse Indkomst er denne.*

Hafuer Præsten i Wodder Mark thu Ottinger Jord i Agger og Eng, liige ved sine andre Naaboer. Noch haver Præsten i Holbecks Mark, som er beliggendis nest ved Wodder Mark, 14 nogle smaa Agre eller Blocke, som kaldis Præstelycke, huilcke altid ligger huile og usaad i tre Aar og vider brugis i andre tre Aar, og naar de ere i Brug, kand mand saae i dem 2½ tønde Sæde Korn. Herforuden haver Præsten en liiden Agger ibland de Gonsagger Mænds Agre, i huilcke kan falde 3 Skipper Sæd, huilcke Præsten icke self kan bruge for Weyens Længde og Besuærlighed, men fæster den og bortleyer, og fanger aarlig, saatid som Korn derudi saaes, 2 Mark dansk deraf.

### *Præstegaardens Sæd.*

I Agger Jord kand saaes 5, 5½ eller 6 tønner Rug, eftersom Indtegter ere store til. Biug kand saaes til Præstegaarden 5 eller 6 Tønner eftersom og Indtegter ere store til. Hafer Sæd er ikke meget for os, thi somme Aaringer kan mand saae en tønne, nogle Aar 2 og undertiiden 4 tønne.

### *Præstegaardens Høe*

kan aarlig aufles til Præstegaarden Høe 41 Læs, undertiiden mindre og undertiiden mere, eftersom Gud giver Vexten, men foruden



det, at Præsten i Wodder Mark har sine thu Ottinger lige ved sine Naaboer, haver hand og en Eng, liggendis i Holbecks Mark, som er omkring Dijget<sup>1)</sup>, som kalids Præsthem, af huilcken Præsten kan faa aarlig, naar det er temmelig voxen 13 eller 14 Læs Høe, men ald det Høe som aflis til Præstegaarden, og altsammen noget ont Giest Høe, og gandske udrøy for Kuæget at foder af.

Udi Wodder Sogn ere 17 Decimantes eller heele Gaarde og thu Ottinger, huilcke Tien-der af deris Rug, Biug og Hafer, og Præsten fanger deraf den 30. Kierf, men i disse for-gangene Aaringer haver Tienden ickun væ-ret gandske ringe, fordi de fattige Folck blev af Fienderne moxen<sup>2)</sup> fordrefuede, og miste bode Kreter og Korn, og nesten ald det de hafde, og derfor icke endnu er komne til deris Fuldkommen Sæd. Men til visse kan jeg icke sige huor mange Tønder Korn-tienden kan aarligen være, fordi det hidind-til er blevet indført i bland vort eget Korn og noget bort sold. Men det kan jeg sand-færdeligen sige, at siiden jeg kom til Kal-det, som var efter Svendskens Tiid da haver jeg mott kiøbe Sædekorn, og undertiiden Brødkorn tilmed, huoraf mand kand vel forstaae, huad baade Kornaufling og Tien-de Kornet kand være.

I Wodder Sogn ere 3 Forbedelser og ellers nogle Indester, huilcke om Høsten en Dag huer arbeider med Præstens Folck.

Møllern af Ull Mølle giver Præsten til Wodder Kiercke aarligen for sit Tiende Korn 20 Skilling lubsk.

Bønderne tiender af Quæget huer 15. Kalf og Lam huoraf Præsten fanger half-parten og Kiercken halfparten. Af Griise tiende for Presten intet, men aleene Kiercken.

Offer gives her paa de 3 Høytidsdage, Ju-ledag, Paaske og Pintzedag, men i det høye-ste har jeg paa een tiid siiden jeg kom hid, icke faaet mere end VI slette Daler og 1 Mark dansk.

Offer af Kiercke Quinder er undertiden 1½ Mark dansk og undertiiden 1 Rigs Mark. Stundum ½ slet Daler i det høyste.

Til Smørbyrd faar Præsten aarlig XI Lis-pund Smør, og til huer pund Smør 2 Oste og 4 Brød. Eeg gives Præsten aarlig Femten Sneese.

Aarlig faar Præsten 17 Magre Griis.

1) d. v. s. omdiget

2) omtrent (fordrevet)

Dette forskrefuet er huis Jeg sandferdeli-gen vidste at kunde foregive, om Wodder Præstegaards Brugning samt og om Wisse og Uvisse Indkomst saaviit mueligt var, at optegne, huilket jeg vidner

*Jens Hermunsøn,*  
pastor loci.

(Saa følger som en Efterskrift):

*Degnen til Wodder Kiercke*

som er altid en af Riiber Skole, haver dette til Indkomst.

1. 17 Skipper Biug og 17 halfgies, og thu Brød med huer half gaas.
2. Halvsiette Riiber Pund Smør, XI Oste, 22 Brød.
3. Halvottende Sneese Eeg.
4. Thu Skilling Dansk thu gange om Aaret af huer Ildsted, som kand beløbe sig huer gang 5 Mark dansk.
5. 2 Mark dansk af Kierckens Penge aarli-gen.

## KR. LA COUR PEDERSEN

Det gode ry, Skibelund efterskole havde under forstander Knud Pedersen, blev ikke mindre under hans søn og efterfølger, nylig afdøde Kr. la Cour Pedersen. Det er en skole, der har nydt megen tillid fra Nord-slesvig og som aldrig har svigtet den.

Kr. la Cour Pedersen havde ved siden af sin skolegerning en stærk historisk interes-se, han var en trofast deltager i »Historisk samfund for Sønderjylland«s årsmøder.

I »Sønderjydske månedsskrift« har han skrevet flere afhandlinger med stedhistori-ske emner, og hans flittige og velskrevne bog om Morten Eskesen har stor og blivende værdi.

Vi vil savne la Cour Pedersens milde smil over det skæggede åsyn, hans kæmpeskik-kelse og hjertelige optagethed af dagens spørgsmål ved vore årsmøder, men hans minde vil leve længe iblandt hans elever og ud over en større kreds i Nordslesvig.

Aabenraa, juli 1948.

*H. Lausten-Thomsen.*

KURANSTALTEN  
**Gl. Skovridergaard**  
 IB KRISTIANSEN  
 OVERLÆGE  
 AABEN HELE AARET  
 SILKEBORG  
 TLF 514  
 515  
 FORLANG  
 PROSPEKT

Aktieselskabet  
**SIMON BRØND & CO**  
 Barnevognsfabrik  
 Vejen

**Haslev Gymnasium** - *Kostskole  
 for Dreng*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.  
 Alle Oplysninger ved Henvendelse til  
 Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

**Morsø Textilfabrik A/S**  
 Telefon 575 (2 Linier)  
 Nykøbing M.



*Adda*

Korsetterne virker slankende,  
 sidder eminent og er beha-  
 gelige i Brug.

**Harald Bo Bojesen**  
 Boghandel  
 Telf. 3352 - 3353  
 A A B E N R A A

Læs  
**Dannevirke**  
 Sønderjyllands ældste Blad

**Eriksen & Christensen**

Aktieselskab

Korn og Foderstoffer

Esbjerg

**GRAM**  
 KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S  
 Vojens



**DIPLOM-IS.**

Haderslev Telef. 1160  
 Vejen Telef. 3

**Horsens Folkeblad**  
 Nettooplag 13124 Eksemplarer  
 Byens og Egnens største Blad

Støt de  
 sønderjydske Indsamlinger

**HEJMDAL**

Landsdelens Blad

**DANSK MASKINOPLAG** A/S

(Jørgen M. Hansen)  
 Aabenraa Telf. 2044

I Serien:

## Skrifter udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland

er hidtil udkommet:

- Nr. 1 Erik Christensen: *Fra min Virksomhed i Tønder*. Kr. 3,— (Medlemmer Kr. 2,25).  
Nr. 2 *Bonden, der blev Landraad*. Minder fortalt af Domæneforvalter P. J. Refshauge: (udsolgt).  
Nr. 3 *Tønder gennem Tiderne I*. Kr. 12,— (9,—).  
*Tønder gennem Tiderne II*. Kr. 10,— (7,—).  
Nr. 4 M. H. Nielsen: *Fra slesvigsk Fattigvæsens Fortid*. Kr. 6,— (4,50).  
Nr. 5 Troels Fink og Johan Hvidtfeldt: *Vejledning i Studiet af Sønderjyllands Historie*. Kr. 8,— (4,—).  
Nr. 6 *Navneregister til H. P. Hanssens Værker*. Udgivet af Johan Hvidtfeldt: Kr. 5,— (3,—).  
Nr. 7 *Aktstykker vedrørende Kreditanstalt Vogelgesangs Tilblivelse*. Kr. 4,50 (3,—).  
Nr. 8 Peter Kr. Iversen: *Vejledning for sønderjydske Lokalhistorikere*. Kr. 4,50 (3,—).  
Nr. 9 Johan Hvidtfeldt: *Slægtshistoriske Studier i Sønderjylland*. Kr. 2,75 (2,—).  
Nr. 10 *Nordslesvigs aandelige genforening med Danmark*. Kr. 10,— (6,—).  
Faas ved Henvendelse til: *Historisk Samf. for Sønderjylland, Møgelitønder*

---

Af Sønderjydske Maanedsskrifts ældre Aargange haves endnu følgende Hefter til Salg:

Aarg. 2	Hefte Nr. 4, 8-9, 12	Aarg. 13	Hefte Nr. 1-4, 6-12
— 3	— 3, 9-10, 12	— 14	— 2-6, 8-12
— 4	— 1-4, 6-12	— 15	— 1-12
— 5	— 1-8, 11-12	— 16	— 2-4, 7-12, 14-18
— 6	— 1-12	— 17	— 1, 3-5, 7, 10-12
— 7	— 1-12	— 18	— 4-12
— 8	— 1-12	— 19	— 1-11
— 9	— 1-12	— 20	— 1-7, 9, 11-12
— 10	— 1-12	— 21	— 1, 3-12
— 11	— 1-3, 5-9, 11	— 22	— 1-12
— 12	— 1, 3-5, 9, 11.	— 23	— 1-12

Prisen er 50 Øre pr. Hefte; ved Bestilling af over 20 Hefter ÷ 20 %.

Indholdsfortegnelse til Aarg. 1—20 (2,— Kr.).

<p><b>Snoghøj</b> <small>Gymnastik- højskole Fredericia.</small> 3 Maaneders Sommerskole. 5 Vinterskole. Skoleplan sendes. Jørgine Bildgaard. Anna Krogh.</p>	<p><b>A. Jepsen</b> <small>HERNING</small> Trikotagefabrik Vestergade 43 — — Telf. 221 <i>Specialitet: Strikvarer</i></p>	<p><b>Carl J. Ulrich &amp; Søn</b> Aktieselskab Haslev - Telefon 600</p>
<p><b>„CIMBRIA“</b> Tømmerhandel A/S <b>Aabenraa</b> Trælast - Bygningsartikler Støbegods Tlf. 2006 - 2007 - 2008</p>	<p><i>A/S Sønderjydsk</i> <i>Frøforsyning</i> Frøavl og Frøhandel. <b>AABENRAA</b></p>	<p><i>Tønder Fløde Is</i> en fremragende Dessert Leveres over hele Sønderjylland <b>I-S Tønder Fløde Is</b> <b>Fabrik</b> Tlf. 711</p>
<p><b>R. F. HESSELBERG</b> <i>Chevrolet</i> <b>HADERSLEV</b> <i>Opel</i> <i>Bedford</i> Telefoner: 3650 . 3651 . 3652</p>	<p>Aktieselskabet <b>Skive Markfrøkontor</b> Frøavl - Frøhandel Skive. Telf. 94. 2 Lin.</p>	<p><i>Ny Sydslesvig-Bog</i> <i>Tage Albertsen:</i> Kr. 4,— <b>Nu er det Alvor</b> <b>Danskerens Forlag</b> Aabenraa</p>
<p><b>EGONS Blomster</b> Daglig frisk Frugt og Grønt Tlf. 719 . Østergade 40 . Tønder</p>	<p><b>Paasch &amp; Larsen, Petersen</b> Aktieselskab <b>HORSENS</b> Telefoner: 207 — 807 — 808</p>	
<p><b>Peter Jessen</b> <i>Manufaktur og Konfektion</i> Aabenraa</p>	<p><b>Jydsk</b> <b>Trikotagefabrik A/S</b> <b>IKAST</b></p>	
<p><b>Sønderborg</b> <b>Andelsmejeri</b></p>	<p><b>Støt dansk Industri</b></p>	
<p><i>Andreas Clausen</i> <i>Bog- og Kunsthandel</i> Sønderborg Telefon 387</p>	<p><b>Frølund &amp; Wittrup</b> Aktieselskabet <b>HORSENS</b></p>	
<p>Aktieselskabet <b>DANEXIM</b> Internationale Transporter Kontorer i Padborg - Esbjerg - København Krusaa - Frederikshavn - Flensborg samt Gedser og Aarhus</p>	<p><b>H. C. Hansen</b> <i>Trikotagefabrik</i></p>	<p>Ikast Telf. 21</p>
<p><b>Andreas Andresen</b> <i>Intern. Spedition</i> Padborg</p>	<p><b>ANDELSBANKEN</b> <i>A. m. b. A.</i> <b>HADERSLEV</b></p>	
<p><b>Wulffs Boghandel</b> <b>HADERSLEV</b> Tog-, Skibs- og Flyvebillet til alle Lande</p>	<p><b>Køb dansk Arbejde!</b></p>	